

کتاب کار

درس - آزمون

فارسی

ششم دبستان

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

مورد تایید

دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی
وزارت آموزش و پرورش

پوادر فتح آباری

به نام خدا

درس - آزمون فارسی ششم دبستان

ویرایش جدید

■ آمادگی برای شرکت در آزمون های ورودی مدارس نمونه و
■ مراکز استعدادهای درخشان، المپیادهای ادبی و مسابقات علمی

مؤلف: جواد فتح آبادی

- توضیح و بررسی مفاهیم و نکته های اساسی هر درس
- تدریس و توضیح نکته های زبانی، دستوری، نگارشی و آرایه های ادبی
- ۱۵ آزمون درک مطلب و پرسش های چهار گزینه ای درس به درس
- ۱۲ آزمون جامع موضوعی منطبق با آزمون های مدارس نمونه و تیزهوشان

www.salamPUB.com

سامانه پیامکی : ۰۴۶۴۶۰۰۰۱۰۰۰

کتاب فارسی ششم را با نام و یاد پروردگار یکتا آغاز می‌کنیم و با شعری از شیخ محمود شبستری، به ستایش خداوند جان و خرد می‌پردازیم که همه‌ی جهان نشان از او دارد.

به نام آن که جان را فکرت آموخت

چراغ دل ، به نور جان برافروخت
 ز فیض خاکِ آدم ، گشت گلشن
 حق اندر وی ، ز پیدایی است پنهان
 بز از بهر او ، چشم دگر جوی
 نشانی داده اند از دیده‌ی خویش
 همه عالم ، کتاب حق تعالی است
 شیخ محمود شبستری ، گلشن راز

به نام آن که جان را فکرت آموخت
 ز فضلش هر دو عالم ، گشت روشن
 جهان ، جمله فروغ نورِ حق ، دان
 خرد را نیست تابِ نور آن روی
 در او هر چه بگفتند از کم و بیش
 به نزد آن که جانش در تجلی است

واژه‌ها و ترکیب‌های مهم

برافروخت : روشن کرد	فروغ : روشنایی
تاب : توان ، تحمل	فضل : بخشش ، نیکویی
تجلی : پدید آمدن ، نمایان شدن	فکرت : اندیشه
جوی : بجوی ، جست و جو کن	فیض : بخشش ، لطف
حق تعالی : پروردگار بلند مرتبه	گلشن : گلزار ، گلستان

شاعر سخن و شعر خویش را با نام خداوند یکتا آغاز می‌کند که به جان و روح انسان، عقل و اندیشه آموخت و دل انسان را که مانند چراغی است، با نورِ روح و جان روشن کرد. از بخشش و لطف خداوند است که هر دو جهان روشن گردیده و پدید آمده است و وجود انسان، رشد یافته و گلستانی گشته است. شاعر جهان را یرتو نور حق می‌داند که چون بسیار پیدا و آشکار است، پیدایی اش را نمی‌بینیم و پنهان از دیده‌ها می‌دانیم.

شاعر می‌گوید: برای مشاهده‌ی خدا چشم و ابزار دیدن دیگر جست و جو کن که عقل و دانش انسان به تنهایی نمی‌تواند او را دریابد و هر چه از خداوند گفته‌اند همه، برداشت‌های آنان بوده است. در نزد کسی که جان و روحش محلّ تجلی و پیدایی الهی شده است، همه‌ی جهان کتاب پروردگار بلند مرتبه است و جمال حق را در هر پدیده‌ای می‌بیند.

عبارات و اصطلاحات درس و توضیح آن‌ها

این همه خلق را که شما بینید بدین چندین بسیاری، این همه را خالق است که آفریدگار ایشان است و نعمت بر ایشان از وی است. آفریدگار را بیاید پرستیدن و بر نعمت او سپاس داری باید کردن.

این همه مردم را که شما به این برشماری و فراوانی می‌بینید، خالق دارند که آفریدگار آن‌ها است و هر نعمتی که ایشان دارند از خداوند است. باید آفریدگار را بپرستیم و شکرگزار نعمت او باشیم.

اندیشه کردن اندر کار خالق و مخلوق، روشنایی افزایش اندر دل، و غفلت از این و ناندیشیدن، تاریکی افزایش اندر دل، و نادانی، گمراهی است.

«ابوعلی بلعمی، تاریخ بلعمی»

اندیشه کردن در کار پروردگار و آفریده‌های وی، موجب افزایش روشنی در دل می‌گردد و بی توجهی به این مسأله و بی‌خبری از اندیشیدن در کار خالق و مخلوق، موجب افزایش تاریکی و ناآگاهی در دل می‌شود و نادانی، گمراهی به همراه دارد.

* *

باز به گردون رسید ناله‌ی هر مرغ زار	باد بهاری وزید از طرف مرغزار
ناله‌ی موزون مرغ، بوی خوش لاله زار	خیز و غنیمت شمار جنبش باد ریعب
بلبل و قمری چه خواند؟ یاد خداوندگار	هر گل و برگ که هست یاد خدا می‌کند
هر ورقش دفترست معرفت کردگار	برگ درختان سبز در نظر هوشیار

«سعدی»

باد بهاری از طرف چمنزار وزید و آواز هر پرندۀ ضعیف و ناتوان به آسمان رفت.

برخیز و وزش باد بهاری و آواز آهنگین پرندگان و بوی خوش لاله زار را فرصتی مناسب بدان و از آن بهره ببر.

هر گل و برگ که هست به یاد خداست و او را می‌خواند. بلبل و قمری چه می‌خوانند؟ آن‌ها هم پروردگار را یاد می‌کنند.

هر ورق از برگ درختان سبز در نظر انسان خردمند و باهوش، مانند دفتر است که موجب شناخت پروردگار می‌شود.

مفاهیم و نکته های مهم متن

قسمت اول درس، نثری قدیمی، ساده و روان است که از کتاب تاریخ بلعمی، نوشته ی ابوعلی بلعمی آمده است .
بخش دوم درس نیز چند بیت از غزلی از "سعدی" است که از دفتر دیوان اشعار وی آورده شده است .
پیام اصلی این درس ذکر و ستایش پرودگار توسط تمامی عناصر و ارکان طبیعت است و راه های شناخت و معرفت آفریدگار را بیان می کند .

نکته: در بیت اول دو کلمه ی « مرغزار » و « مرغ زار » آورده شده است. کلمه ی « مرغزار » از (اسم + پسوند) ساخته شده است و کلمه ای غیر ساده می باشد مانند: چمنزار، لاله زار، گندمزار. اما در مصراع دوم « مرغ زار » یک ترکیب وصفی است که از (اسم + صفت) ساخته شده است. « زار » صفت و « مرغ » موصوف آن می باشد.

واژه ها و ترکیب های مهم

غنیمت شمار: سود ببر، بهره بردار	بباید: لازم و شایسته است
قمری: پرندۀ ای خاکستری رنگ و کوچک تر	خالق: آفریننده، آفریدگار
از کبوتر	خلق: آفریده، مردم
گردون: آسمان	ربیع: بهار
مخلوق: آفریده شده، انسان	زار: ناتوان، ضعیف، نحیف
مرغزار: چمنزار، سبزه زار	سپاس داری کردن: شکرگزاری کردن، سپاسگزاری کردن
معرفت: آگاهی، شناخت به علم و دانش	غفلت: ناآگاهی، بی خبری
موزون: دارای وزن، متناسب	غنیمت: آنچه بتوان از آن سود یا بهره گرفت،
نظر: عقیده، فکر	فرصت مناسب (هم خانواده غنایم و مقتنم است)

الف) تغییر جای اجزای جمله در شعر (بازگردانی)

گاهی برای زیباتر و موزون شدن شعر، جای اجزای جمله تغییر می کند؛ برای نمونه فعل به جای این که در آخر جمله قرار گیرد، در وسط و حتی گاهی در ابتدای جمله قرار می گیرد. مانند:

باز به گردون رسید ناله ی هر مرغ زار

ناله ی موزون مرغ، بوی خوش لاله زار

خیز و غنیمت شمار جنبش باد ربیع

درس چهارم: داستان من و شما

مفاهیم و نکته های مهم متن

این درس شرح حال زبان فارسی است که خود را موجودی زنده دانسته که از آغاز تاریخ میهن تا کنون با همه ی نسل ها همراه بوده است و همچنان با شور و شادابی به زندگی ادامه می دهد. او شادی ها و غم ها و شکست ها و پیروزی های فرزندان ایران زمین را دیده و پابرجا و استوار مانده است.

زبان فارسی چند چهره دارد : یکی آوا و صدا که در گفتار ظاهر می شود. چهره ی دوم " خط " است که در نوشتار آشکار می شود و گاهی نیز به جای گفتن و نوشتن، به شکل " اشاره " به کار گرفته می شود.

هر کلمه یا واژه، پاره ای از بیکر زبان است. هر واژه، تلفظ، معنی و معمولاً یک شکل نوشتن دارد. برخی از واژه ها، دو تلفظ دارند یا دو شکل و دو یا چند معنی دارند.

گاه شکل نوشتاری برخی کلمه ها و ترکیب ها یکسان نیست و دو املائی هستند مانند لانه ی پرنده یا لانه پرنده، گلدان ها یا گلدانها، گرچه این دو شکل نوشته اشتباه نیستند اما باید تلاش کنیم تا به تدریج همه یک شکل واحد را در نوشتن به کار گیریم.

زبان فارسی، زبان ملی ایرانیان و عامل پیوستگی و اتحاد همه ی اعضای این خانه است.

واژه ها و ترکیب های مهم

شور و شادابی : نشاط و تازگی، هیجان و طراوت

شوکت : شکوه و بزرگی، عظمت

عظمت : بزرگی، شکوه، شوکت

فراز : بلندی

فرود : پستی، پایین

فعلاً : اکنون، در حال حاضر

نغمه : آواز، آهنگ، سرود

اتحاد : یکی شدن

افزون : بیشتر، زیادتر

بی گمان : قطعاً، به طور یقین، حتماً

پرورده شده است : پرورش یافته است.

تاختن : دویدن، تند رفتن، حمله کردن

تاخته اند : حمله کرده اند

چندگانگی : چند شکل بودن

رویداد : پیشامد، حادثه

سند : چیزی که به آن اعتماد کنند.

نوشته، مدرک

شاهد : گواه، کسی که هنگام رخ دادن

اتفاق یا امری حضور دارد.

یکی از نشانه های جمع بستن واژه ها در زبان فارسی ، افزودن نشانه ی " ان " به پایان کلمه ها است . مانند :

کلمه ی مفرد	نشانه ی جمع	کلمه ی جمع
دوست	+	ان
فرزند	+	ان
ایرانی	+	ان

توجه: همیشه این گونه نیست که به سادگی نشانه ی جمع « ان » به واژه ها بیوندد و بدون هیچ تغییری کلمه ی جمع ساخته شود . در برخی از واژه ها ، تغییراتی به وجود می آید . به نمونه های زیر دقت کنید :

کلمه ی مفرد	نشانه ی جمع	کلمه ی جمع	توضیح
ستاره	ان	ستارگان	حرف « ه » حذف و حرف « گ » میانجی می شود .
واژه	ان	واژگان	
بیگانه	ان	بیگانگان	

بیشتر بدانیم

کلمه های مفرد و جمع (یادآوری)

به کلمه ای مفرد می گویند که فقط یک چیز را نشان دهد و نشانه ی جمع نداشته باشد. مانند: آبر، کتاب، گل، باران. برای صحبت کردن درباره ی دو یا چند چیز، باید آن کلمه را جمع ببندیم، یعنی از کلمه ای استفاده کنیم که بیش از یک چیز را نشان دهد. نشانه های جمع و روش جمع بستن همه ی کلمه ها یکسان نیست. نشانه های جمع در زبان فارسی «ها» و «ان» هستند که به کلمه ی مفرد اضافه می شوند. مانند:

گلها ← گل

درختان ← درخت

نکته ی ۱: از نشانه ی «ها» ، برای جمع بستن همه ی اسمها می توان استفاده کرد، ولی نشانه ی «ان» برای جمع بستن همه ی اسمها استفاده نمی شود. نشانه ی «ان» را بیشتر برای جانداران به کار می برند.

نکته ۲: نشانه‌ی «ات»، «ین»، «ون» نیز نشانه‌های جمع هستند که در کلمه‌هایی که از زبان عربی به زبان فارسی وارد شده اند به کار رفته است.

تغییر ← تغییرات   مخترع ← مخترعین   روحانی ← روحانیون

نکته ۳: در زبان فارسی، همه‌ی کلمه‌های عربی را که با نشانه‌های عربی جمع بسته شده اند، می‌توانیم با «ها» جمع ببندیم. بهتر است برای جمع بستن کلمه‌های عربی در گفتار و نوشتار خود، از نشانه‌های جمع فارسی استفاده کنیم.

نکته ۴: در بعضی از کلمه‌ها هنگام جمع بستن تغییر ایجاد می‌شود؛ یعنی حرفی از آنان کم یا به آن‌ها اضافه می‌شود که باید هنگام نوشتن آن‌ها دقت کنیم. مانند:

قطره ← قطرات   دانا ← دانایان
خواننده ← خوانندگان   دانشجو ← دانشجویان

نکته ۵: بعضی از کلمه‌های مفرد نیز هنگام جمع بستن، هیچ نشانه‌ی مشخصی نمی‌گیرند. بلکه این اسم‌ها با تغییر حرکت و افزودن یا کم کردن حرف یا حرفی به صورت جمع درمی‌آیند. چون در این تغییرات، شکل کلمه‌ی مفرد تغییر می‌کند و شکسته می‌شود به اینگونه جمع‌ها «جمع مکسر یا شکسته» می‌گویند. جمع مکسر مربوط به کلمه‌های زبان عربی است.

فکر ← افکار   حرف ← حروف   شهید ← شهدا
علم ← علوم   عمل ← اعمال   مطلب ← مطالب

حکایت

دو کس، رنج بی‌بوده بردند و سعی بی‌فایده کردند؛
یکی آن که اندوخت و نخورد و دیگر آن که آموخت و نگرد.

علم، چندان که بیش تر خوانی   چون عمل در تو نیست نادانی
نه محقق بود نه دانشمند   چارپایی، بر او کتابی چند
آن تبی مغز را چه علم و خبر   که بر او هیزم است یا دفتر؟

واژه ها و ترکیب های مهم

اندوخت : گردآورد ، جمع آوری کرد	محقق : پژوهشگر ، کسی که تحقیق می کند .
تهی مغز : سبک سر ، نادان	نکرد : انجام نداد ، عمل نکرد
چارپا : حیوان بارکش مانند الاغ	هیزم : چوبی که برای سوختن به کار می رود ، هیمه

● معنی و مفهوم حکایت

دو نفر (دو دسته از مردم) رنج و سختی بیهوده کشیدند و تلاش و کوشش بی نتیجه کردند. یکی کسی که مال و ثروت جمع آوری کرد ولی از آن بهره نبرد و برای زندگی خویش استفاده نکرد و دیگری آن که علم و دانش آموخت ولی به آن دانش عمل نکرد و توجهی نداشت. علم و دانش هر اندازه که بیشتر بخوانی و بیاموزی، وقتی به آن رفتار و عمل نکنی، انگار نادان هستی. چنین شخصی نه پژوهشگر است و نه دانشمند بلکه چون چارپایی (الاغی) است که چند کتاب بار دارد. الاغ و چارپا چه می داند که آن چه بر پشت او نهاده اند هیزم است یا دفتر و کتاب؟ (برای او فرقی نمی کند چون به آن آگاهی ندارد).

زبان فارسی ، زبان ملی کشور ماست و همه ی اقوام و مردم سراسر میهن را به هم پیوند می دهد و باعث وحدت و یکپارچگی ما و قدرتمندی ایران عزیز می شود. هر یک از زبان های مادری و محلی وطن ما گنجینه ای با ارزش هستند که در زبان فارسی ، به رشد فکری ما ، کمک می کنند.

شعر زیر را که درباره ی «زبان فارسی» است با هم بخوانیم و نقش تاریخی آن را به عنوان پیوند دهنده ی مردم مناطق مختلف، بیشتر بشناسیم.

ای زبان فارسی

ای زبان فارسی ، ای درّ دریای دَری	ای تومیراثِ نیاکان ، ای زبانِ مادری
در تو پیدا قَرّ ما ، فرهنگِ ما، آیینِ ما	از تو بر پا، رایتِ دانایی و دانشوری
کابل و تهران و تبریز و بخارا و خُجند	جمله، مُلکِ توست تا بلخ و نِشابور و هَری
جاودان زی، ای زبانِ دانش و فرزاندگی	تا به گیتی، نور بخشد آفتابِ خاوری
فارسی را پاس می داریم، زیرا گفته اند	« قدر زر، زرگر شناسد قدر گوهر ، گوهری»

آزمون درس ۴

۱- در کدام گزینه رابطه ی کلمه ها مانند بقیه نیست؟

- (۱) فراز - فرود (۲) شکست - پیروزی (۳) عظمت - شکوه (۴) بویا - ایستا

۲- نوشته ی زیر به ترتیب با استفاده از کلمه های کدام گزینه کامل می شود؟

سعدی یکی ..... بزرگ ترین شاعران و نویسندگان ایران است وی آموزش های مقدماتی را ..... زادگاه خود شیراز، فراگرفت و ..... تکمیل تحصیلات به بغداد رفت و پس از ۳۵ سال به شیراز برگشت.

- (۱) در - تا - و (۲) از - در - برای (۳) که - در - تا (۴) از - به - برای

۳- کدام گزینه جزو قسمت گزاره ی جمله زیر نیست؟

هر ایرانی ، با آواهای دل نشین و نغمه های مهربانی من پرورش می یابد .

- (۱) با آواهای دل نشین (۲) نغمه های مهربانی من (۳) هر ایرانی (۴) پرورش می یابد

۴- چهره ی اول زبان ..... است که در ..... ظاهر می شود.

- (۱) آوا و صدا - گفتار (۲) خط - گفتار (۳) خط - نوشتار (۴) آوا و صدا - اشاره

۵- چهره ی دوم زبان ..... است که در ..... آشکار می شود.

- (۱) آوا و صدا - گفتار (۲) خط - گفتار (۳) خط - نوشتار (۴) آوا و صدا - اشاره

۶- در کدام گزینه واژه های مترادف به کار رفته است؟

- (۱) بکوشید که همواره باهم و نگهبان میهن باشیم . (۲) من عامل پیوستگی و اتحاد همه ی اعضای این خانه ام.

- (۳) همه ی بزرگان علم و ادب ، فرزندان من هستند . (۴) زندگی من ، فرازاها و فرودها و داستانی طولانی دارد .

۷- عامل پیوستگی و اتحاد همه ی اعضای این وطن و سند شناخت هر ایرانی چیست؟

- (۱) زبان مادری فرد (۲) زبان فارسی (۳) میزان تحصیلات هر فرد (۴) اعتقادات

۸- کدام گزینه درباره ی هر کلمه یا واژه درست است؟

- (۱) تلفظ، معنی و معمولاً یک شکل نوشتن دارد . (۲) دو تلفظ ، دو شکل و دو یا چند معنی دارد .
(۳) یک تلفظ و یک شکل نوشتن و چند معنی دارد . (۴) دو تلفظ ، چند شکل نوشتن و دو معنی دارد .

۹- کدام مصراع یک ضرب المثل است؟

- (۱) جاودان زی، ای زبان دانش و فرزاتگی
(۲) قدر زر، زرگرشناسد، قدر گوهر، گوهری
(۳) از تو برپا، رایت دانایی و دانشوری
(۴) تا به گیتی، نور بخشد آفتاب خاوری

۱۰- به نظر شاعر، فرهنگ، آیین و شکوه ما، در چه چیز نمایان و آشکار است؟

(۱) تاریخ کشور (۲) زندگی مردم (۳) زبان فارسی (۴) قدرت و وسعت کشور

۱۱- وقتی می خواهند بگویند ارزش هر کار و هر چیز را کسی می داند که آن را می شناسد و با آن سر و کار دارد، کدام مثل را به کار می گیرند؟

(۱) کار نیکو کردن از پر کردن است (۲) نابرده رنج، گنج میسر نمی شود.
(۳) هر که بامش بیش برفش بیشتر (۴) قدر زر، زرگر شناسد، قدر گوهر، گوهری

۱۲- کدام گزینه در باره ی بیت زیر درست نیست؟

ای زبان فارسی، ای دُر دریای دری ای تو میراث نیاکان، ای زبان مادری

(۱) بیت قافیه دارد ولی ردیف ندارد.

(۲) کلمه ی «ای» که در هر مصراع تکرار شده ردیف است.

(۳) بیت دارای چهار منادا است.

(۴) در بیت، یک کلمه ی جمع به کار رفته است.

۱۳- در کدام گزینه املا ی همه ی واژه ها درست است؟

(۱) شوکت - عظمت - چندگانه گی (۲) نگاهبان - پیوسته گی - تغییرات

(۳) تلفّض - معنا - معمولاً (۴) فعلاً - اعضا - بیگانگان

۱۴- در کدام گزینه برای یکی از کلمه های " حتماً ، عظمت ، آوازا و پیشامد " مترادف نیامده است ؟

(۱) زندگی من ، فرازاها و فرودها و داستانی طولانی دارد .

(۲) هر ایرانی ، با آواهای دل نشین و نغمه های مهربانی من ، پرورش می یابد .

(۳) بی گمان تا به اینجا ، پی برده اید که کیستم ؟ آری ، نام من فارسی است .

(۴) بزرگان علم و ادب ، فرزندان من هستند که به شکوه و شوکت وطن و من افزوده اند .

۱۵- مفرد کدام کلمه درست نوشته نشده است ؟

(۱) دلایل - دلیل (۲) اعضا - عضو (۳) حواس - احساس (۴) آداب - ادب

۱۶- حکایت زیر از کتاب ..... نوشته ی ..... آورده شده است.

دو کس، رنج بیهوده بردند و سعی بی فایده کردند.....

(۱) بوستان - سعدی (۲) گلستان - سعدی (۳) بهارستان - جامی (۴) انوار سهیلی - واعظ کاشفی

۱۷- مترادف کدام کلمه درست نوشته نشده است؟

(۱) اندوخت : گرد آورد (۲) تهی مغز: آسوده (۳) هیزم: هیمه (۴) بیهوده : بی نتیجه

قید

کلمه‌هایی مانند آهسته، فردا، این جا و خوب را «قید» می‌نامند. «قید» کلمه‌ای است که درباره فعل یا جزء دیگری از جمله یا همه‌ی موضوع جمله توضیح بدهد. قید معنا و مفهومی را به فعل یا اجزای جمله می‌افزاید. قید کلمه یا کلماتی است که یکی از اجزای جمله مانند فعل، صفت یا همه‌ی جمله را به حالتی یا زمان و مکان و مقدار و ... محدود می‌سازد و اجازه نمی‌دهد ما تصوّر دیگری درباره‌ی آن داشته باشیم. در جمله‌ی زیر کلمه‌ی «آهسته» حالت و چگونگی فعل یا انجام کار را نشان می‌دهد.

سارا آهسته می‌آید.

در جمله‌ی زیر کلمه‌ی «فردا» زمان انجام کار را نشان می‌دهد و آن را به زمان خاصی (فردا) مقید و محدود می‌سازد. دانش آموزان فردا مسابقه‌ی شنا دارند.

نکته: گاهی مفهوم کلی یک ترکیب یا گروهی از کلمات یا جمله، نقش قیدی دارد که «قید گروهی» یا «عبارت قیدی» نامیده می‌شود.

پس از توضیحات معلم، بچه‌ها تمرین‌های درس را انجام دادند.

وقتی باران بند آمد بازی شروع شد.

قید انواع مختلف دارد. در این جا با سه قید زمان، مکان و حالت آشنا می‌شویم.

۱. قید زمان: کلمه‌ها و عباراتی هستند که زمان انجام گرفتن فعل را نشان می‌دهند. مانند روز، شب، صبح، هفته‌ی قبل، همیشه، اکنون، هروقت، بعد از غروب آفتاب، ماه گذشته و...

۲. قید مکان: این قید نشان دهنده‌ی مکان یا جهت انجام گرفتن فعل می‌باشد مانند داخل، بیرون، چپ، این جا، آن جا، پیش، رو به بالا، پایین و ...

۳. قید حالت و وصف: این قید وضعیت جسمانی، روانی و ظاهری فاعل یا مفعول را هنگام وقوع فعل بیان می‌کند. کلمه‌هایی مانند شادمان، آرام، خندان، پابرنه، لنگ لنگان، سراسیمه، کشان کشان، نالان، خسته، قید حالت هستند.

بعضی از قیدهای مکان ممکن است تنها یا با حرف اضافه (کلمه‌هایی مانند به، از، در)

به کار روند. به هر جا، از خارج، در کجا

سیم؛ اگر بیتی مشکل پیش آید، شرح آن با حاضران بگوید.

سوم آن که مفهوم بیت های مشکل را برای مردم شرح دهد.

چهارم، چنان نکند که مُستمع، ملول گردد.

چهارم آن که طوری رفتار نکند که شنونده آزرده و دلتنگ شود.

پنجم، صاحب آن نظم را در اول یا در آخر، یاد کند و فاتحه و تکبیر گوید.

پنجم آن که شاعر آن شعر را در آغاز یا پایان نام ببرد و فاتحه و تکبیر بگوید. (سوره ی حمد را برای آموزش او بخواند و الله اکبر بگوید).

«کمال الدین حسین واعظ کاشفی، فتوت نامه ی سلطانی»

واژه ها و ترکیب های مهم

عبرت : عمل یا رویدادی که موجب هشدار ، آگاهی یا آموزش می شود .	آدا کردن: انجام دادن وظیفه ای که برعهده ی کسی است.
عجایب : شگفتی ها ، جمع عجیب	اعتدال: میانه روی
فاتحه : آغاز کار ، اول هر چیزی ، گشایش	بدان: با آن، به آن
(در این درس منظور خواندن نخستین	تسلی: دلداری دادن
سوره ی قرآن است که معمولاً آن را برای	تکبیر: عمل گفتن «الله اکبر» سبک
آمزش مرده می خوانند.)	جماعت : مردم
فرو نماید : در مانده و ناتوان نشود .	چُست و چالاک : تند و تیز
لایق : شایسته	خام نباشد: بی تجربه نباشد
محنت و شدت : رنج و سختی	دویم : دوم
مُستَمع : شنونده	راغب : مایل ، علاقه مند
ملول : غمگین ، آزرده	زوال مُلک : نابودی حکومت
مُلک : کشور، حکومت	سبک شود: خوار شود، ناچیز و کم ارزش گردد.
نظم خوانی: شعر خوانی	سخن گزاف: سخن بیهوده
	سلاطین: جمع سلطان، پادشاهان، فرمانروایان

گاهی برای ساختن یک واژه جدید در زبان فارسی، از ترکیب کلمه با «خون / خوانی» بهره می گیریم.

کلمه	خون / خوانی	کلمه ی جدید
شعر	خون / خوانی	شعر خون / شعر خوانی
نغمه	خون / خوانی	نغمه خون / نغمه خوانی
لالایی	خون / خوانی	لالایی خون / لالایی خوانی

بخوان و حفظ کن .

به گیتی به از راستی، پیشه نیست

به گیتی به از راستی، پیشه نیست ز کژی بتر، هیچ اندیشه نیست

پیشه و کاری در جهان بهتر از راستی وجود ندارد و هیچ فکری بدتر از ناراستی یا اندیشه ی ناراست نیست.

سخن گفتن کز ز بیچارگی است به بیچارگان بر، نباید گریست

سخن و گفتار نادرست از بیچارگی و درماندگی انسان است و باید به احوال انسان های بیچاره گریه کرد.

هر آن کو که گردد به گردِ دروغ ستم کاره خوانیمش و بی فروغ

هر کس که به دروغ نزدیک شود و دروغ را پیشه ی خودسازد، او را ستم کار و سیاه دل می خوانیم.

همه راستی کن که از راستی نیاید به کار اندرون، کاستی

همیشه راستی کن که از راستی و درست کاری، هیچ نقص و زبانی به کار و زندگی ات وارد نشود.

هر آن کس که با تو نگوید درست چنان دان که او دشمن جان توست

هر کسی که با تو به راستی و صداقت رفتار نکند و سخن نگوید، این را بدان که دشمن جان توست.

گشاده است بر ما، در راستی چه کوبیم خیره، در کاستی؟

در راستی و درستی برای ما باز است، پس جزا بیهوده در ناراستی را بکوبیم و ناراست باشیم.

مکن دوستی با دروغ آزمای همان نیز با مرد ناپاک رای

با انسان دروغگو و ناراست دوستی مکن و همان گونه با انسانی که فکر و اندیشه ی ناپاک و نادرست دارد، دوستی مکن.

«حکیم ابوالقاسم فردوسی، شاهنامه»

آزمون درس ۱۶

۱. مخالف کدام کلمه درست نوشته نشده است؟

(۱) محنت - آسایش (۲) ثابت - متحرک (۳) آغاز - سرانجام (۴) چالاک - چاپک

۲. مترادف کلمه‌ی «مُلک» کدام است؟

(۱) حکومت (۲) فرمان روا (۳) فرشته (۴) پادشاه

۳. متن این درس از چه کتابی نقل شده است؟

(۱) تذکره‌الاولیا (۲) فتوت نامه‌ی سلطانی (۳) کیمیای سعادت (۴) تاریخ بیهقی

۴. نویسنده‌ی کتاب فتوت نامه‌ی سلطانی کیست؟

(۱) ابوالفضل بیهقی (۲) امام محمد غزالی

(۳) عنصر المعالی کیکاووس بن اسکندر (۴) کمال الدین حسین واعظ کاشفی

۵. نویسنده خواندن شعر را در قصه‌گویی یا گفتن حکایت، به چه چیزی تشبیه کرده است؟

(۱) نمک در دیگ (۲) طعام در سفره (۳) آب در ظرف (۴) گل در باغ

۶. چه چیز موجب می‌شود شخص قصه گو بیش چشم دیگران خوار و حقیر شود؟

(۱) بیان شگفتی‌های آفرینش (۲) گفتن سخنان غیر ممکن و بیهوده

(۳) بیان زندگی و قدرت و ثروت پادشاهان (۴) بی توجهی به سطح درک و فهم شنوندگان

۷. معنی واژه‌های «راغب، زوال و اعتدال» به ترتیب در کدام گزینه آمده است؟

(۱) شایسته، قدرت، میانه روی (۲) شایسته، آزرده، برابری

(۳) مایل، بیهوده، دلداری دادن (۴) علاقه مند، نابودی، میانه روی

۸. کدام گزینه از فواید قصه خواندن و شنیدن نیست؟

(۱) عبرت آموزی از گذشتگان (۲) کسب تجربه

(۳) علاقه مندی به دنیا و مال دنیا (۴) آگاهی از احوال پیشینیان

آزمون جامع « ۱۲ » : قالب های شعری - (ردیف و قافیه)

تعداد سؤال : ۲۰ سؤال   وقت پیشنهادی : ۲۰ دقیقه

ساعت شروع :   ساعت پایان :   وقت مورد نیاز :

*برسش‌ها را بخوانید و پاسخ درست را در پاسخ‌نامه‌ی سفید وارد کنید.

۱. اگر دو بیت زیر آغاز یک شعر باشد، آن شعر در چه قالبی سروده شده است؟

به نام خداوند خورشید و ماه   که دل را به نامش خرد داد راه

جز او را مدان کردگار سپهر   فروزنده ی ماه و ناهید و مهر

(۱) غزل   (۲) قطعه   (۳) چهار پاره   (۴) مثنوی

۲. در کدام گزینه ردیف وجود دارد؟

(۱) اشکم ولی به پای عزیزان چکیده ام

(۲) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار

(۳) بشنو از نی چون حکایت می‌کند

(۴) ز نادان بنالد دل سنگ و کوه

۳. کدام گزینه درباره‌ی رباعی درست است؟

(۱) در بیشتر رباعی ها، قافیه در مصراع های اول، دوم و چهارم می‌آید.

(۲) معمولاً پیام اصلی شاعر در مصراع اول رباعی قرار می‌گیرد.

(۳) در رباعی، هر بیت ردیف و قافیه ی جداگانه ای دارد.

(۴) تعداد ابیات رباعی بین دو تا چهارده بیت است.

۴. شعر زیر در چه قالبی سروده شده است و از کیست؟

ای نام تو رویده به گلدان لبم   در مرحمت تو غوطه ور، روز و شبم

در خاک طلب، بذر دعا کاشته ام   باران اجابت تو را می طلبم

(۱) مثنوی - سید حسن حسینی

(۳) رباعی - سید حسن حسینی

۵. در بیت زیر قافیه ها کدام کلمه‌ها هستند؟

گر از مُلک کرمان سُرایم، رواست   که هندوستانی خوش آب و هواست

(۱) کرمان - هندوستان   (۲) روا - هوا   (۳) رواست - هواست   (۴) است - است

۶. اگر دو بیت زیر آغاز یک شعر باشد، آن شعر در چه قالبی سروده شده است؟

سحر بلبل حکایت با صبا کرد
از آن رنگ رُخم خون در دل افتاد
که عشق روی گل با ما چه ها کرد
وز آن گلشن به خارم مبتلا کرد

(۱) غزل (۲) قطعه (۳) چهار یاره (۴) مثنوی

۷. در کدام گزینه ردیف وجود ندارد؟

(۱) سرسبزترین بهار تقدیم تو باد
آوای خوش هزار تقدیم تو باد
(۲) برخیخیز و مخور غم جهان گذران
بنشین و دمی به شادمانی گذران
(۳) یکی درد و یکی درمان پسندد
یکی وصل و یکی هجران پسندد
(۴) چشم دل باز کن که جان بینی
آن چه نادیدنی است، آن بینی

۸. شعر زیر در چه قالبی سروده شده است؟

خداوندا به فریاد دلــــم رس
همه گویند طاهر کس نــــداره
کس بی کس تویی، من مانده بی کس
خدا یار من، چه حاجت کس

(۱) دو بیتی (۲) مثنوی (۳) غزل (۴) قصیده

۹. شعر زیر در چه قالبی سروده شده است و از کیست؟

آن قصه شنیدید که در باغ، یکی روز
کز من نه دگر بیخ و بُنی ماند و نه شاخی
از جور تبر، زار بنالید سپیدار
از تیشه ی هیزم شکن و اژه ی نجار

(۱) مثنوی - سعدی (۲) قصیده - سعدی (۳) مننوی - فردوسی (۴) قطعه - پروین اعتصامی

۱۰. در کدام بیت قافیه‌ها «صفت» هستند؟

(۱) خوشا مرز ایران عنبر نسیم
که خاکش گرامی تر از زر و سیم
(۲) هنگام فرودین که رساند ز ما درود
بر مرغزار دیلم و طرف سپید رود؟
(۳) شیخ خندید و بگفتش ای سلیم
این درخت علم باشد ای علیم
(۴) گه درختش نام شد، گاه آفتاب
گاه بحرش نام شد، گاهی سحاب

۱۱. در بیت زیر کلمه‌های «ردیف» کدام‌ها هستند؟

درد عشقی کشیده‌ام که می‌رس
زهر هجری چشیده‌ام که می‌رس
(۱) می‌رس - می‌رس (۲) کشیده‌ام - چشیده‌ام

(۳) کشیده‌ام که می‌رس - چشیده‌ام که می‌رس (۴) که می‌رس - که می‌رس

۱۲. در کدام بیت ردیف و قافیه درست مشخص شده است؟

- (۱) بنی آدم اعضای یک پیکرند / که در آفرینش ز یک گوهرند ← پیکر - گوهر (قافیه). ند (ردیف)
- (۲) ای دیو سپید پای در بند / ای گنبد گیتی، ای دماوند ← بند - دماوند (قافیه). ای (ردیف)
- (۳) شکر نعمت نعمت افزون کند / کفر نعمت از کفت بیرون کند ← نعمت - کفت (قافیه). کند (ردیف)
- (۴) در ناامیدی بسی امید است / پایان شب سیه، سپید است ← بسی - سیه (قافیه). امید است - سپید است (ردیف)

۱۳. در کدام گزینه کلمه‌های «ردیف و قافیه» بیت زیر درست مشخص شده است؟

گلاب است گویی به جویش روان   همی شاد گردد ز بویش روان

- (۱) جویش - بویش (قافیه) - روان (ردیف)
- (۲) روان - روان (قافیه) - ردیف ندارد.
- (۳) جو - بو (قافیه) - روان (ردیف)
- (۴) گویی - گردد (قافیه) - جویش روان - بویش روان (ردیف)

۱۴. کدام گزینه شکل گرافیکی قالب شعری «مثنوی» را نشان می‌دهد؟

- (۱) ..... * ..... * ..... (۲) ..... ● ..... * ..... * ..... (۳) ..... ■ ..... ■ ..... (۴) ..... * ..... * ..... * ..... * .....

۱۵. مشهورترین شاعر ایرانی که شعرهایش را در قالب رباعی سروده است؟

- (۱) مولوی   (۲) خیام   (۳) عطار   (۴) سعدی

۱۶. در کدام گزینه، شعرهای نوشته شده، از نوع شعر نو یا نیمایی هستند؟

- (۱) ای مادر - شیر خدا   (۲) ای وطن - به نام آن که جان را فکرت آموخت
- (۳) وطن - سخن   (۴) شهدا خورشیداند - راز زندگی

۱۷. اگر شعری با بیت زیر پایان پذیرد، در چه قالبی سروده شده است؟

خدایا چنان کن سرانجام کار   تو خشنود باشی و من رستگار

- (۱) مثنوی   (۲) قطعه   (۳) غزل   (۴) رباعی

۱۸. در کدام قالب شعری، تعداد قافیه ها با تعداد بیت ها برابر است؟

(۱) مثنوی (۲) قطعه (۳) غزل (۴) قصیده

۱۹. در کدام قالب شعری، تعداد قافیه ها دو برابر با تعداد بیت ها است؟

(۱) قطعه (۲) رباعی (۳) غزل (۴) مثنوی

۲۰. شکل گرافیکی همه قالب های شعری درست است به جز...؟

(۱) قطعه (۲) غزل

• ..... • .....

• ..... • .....

(۲) رباعی (۳) قصیده

• ..... • ..... • ..... • .....

• ..... × ..... × .....